

ODNOSI LIBURNIJE I ISTRE U ANTICI I RANOM SREDNJEM VIJEKU

LUJO MARGETIĆ
Rijeka

UDK: 949.713. "04/14"
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 28. II. 1993.

Autor ukratko obrađuje ove teme:

1. Razliku u pravnom položaju Liburnije i Istre u doba principata: Istra je kao dio Italije bila sposobna za pravo rimsko vlasništvo (*dominium ex iure Quiritium*), Liburnija ne.
2. Granica Italije: ostala je na Raši i u doba dominata.
3. Zajednički otpor istarskih i dalmatinskih biskupa u doba Justinijanove osude tzv. Tri poglavlja.
4. Prema Ravenskom anonimu granica Istre i Liburnije tekla je planinskim masivom Učke.
5. Slaveni su u Istru došli preko učke potkraj VI. stoljeća i osvojili velik dio Istre, tako da je Bizantu ostalo samo područje oko Pule i Kopra, ali je Bizant uspio kasnije povratiti granicu na Učku.
6. Centar rane profranačke hrvatske bio je u Lici i podvelebitskom primorju, dakle, u sjevernom dijelu nekadašnje Liburnije.
7. Ugovor Mletaka i istarskih gradova »contra generationes Sclavorum« bio je ofenzivni ugovor kojim su italjski gradovi u prvom redu Histrienses, obećali Mlecima pomoć pri napadima na istočnu jadransku obalu.
8. Vijest Ivana Đakona o tome da su »Slaveni i Dalmatinci napali Istru« ne može se tumačiti kao hrvatsku borbu protiv Karlmana (Šišić i N. Klaić), već kao akciju Hrvata i brodovlja dalmatinskih gradova potaknutu od bizantinskog cara Bazilija I. u vrijeme kada je nakon smrti Ludovika II. došlo do naglog slabljenja franačke vlasti u Italiji.
9. Granica rane hrvatske države prema Istri tekla je Učkom i zahvaćala dio Čičarije.
10. Hauptmannova teorija o vremenu i načinu premještanja hrvatske granice od Učke na Rječinu nije prihvatljiva.
11. Autentična isprava Otona III. iz 996. odraz je političkog programa širenja vlasti zapadnog carstva (istočnofranačkog odnosno njemačkog) prema istoku.
12. Iz vijesti Ivana Đakona o Ekspediciji dužda Petra Orseola (1000. god.) ne proizlazi da je Pula tom prilikom priznala mletačku vlast.
13. Iz isprave cara Henrika II. (1012. god.) proizlazi da je područje oko Pazina i Pićna bilo u to doba dobro naseljeno i imalo žive odnose s Liburnijom, tj. Hrvatskom.

I.

Liburnija i Istra imale su u doba ranog rimskog carstva (principata) (27. god. pr. n. e. do 284. god. n. e.) bitno različit pravni položaj. Augustovo pomicanje granica Italije od rijeke Formija (Rižana) na Arsu (Raša) svakako je u vezi s uspješnim ratovima protiv Japida, Liburna, Dalmata i drugih naroda na području zapadnoga Balkanskog poluotoka, što su se odigrali od 35. god. pr. K. do 9. god. p. K. Nakon što je granica pomaknuta na Rašu¹, zemljišta u Istri postala su u pravnom smislu riječi »italska«, što znači da je na njima bilo moguće steći puno pravo vlasništva, tzv. *dominium ex iure Quiritium*, što je ujedno i uključivalo i slobodu od poreza na takva zemljišta. Dalmacija je, zajedno s Liburnijom kao svojim sastavnim dijelom, bila rimska provincija, što znači da su sve njezine zemlje bile u državnom neotuđivom vlasništvu pa se na njima nije zbog toga moglo steći puno rimskopravno vlasništvo čak ni dosjelošću (*usucapio*), a korisnici zemljišta bili su zbog toga obvezani plaćati Rimu određena podavanja. Drugim riječima, čak ni kolonisti u kolonijama Senia, Iader, Salona itd. kojima je dodijeljena zemlja na korištenje nisu postali puni vlasnici dodijeljenih zemljišta. Rimski je pravni sustav doduše poznao mogućnost izjednačavanja pravnog položaja kolonija u provincijama s onim u Italiji dodjelom tzv. *ius Italicum*, kojim se, uz ostalo, uz pomoć pravne fikcije, dodjeljivalo, privilegirani položaj »italskog zemljišta« takvim kolonijama, ali je to bio izvanredno rijetki privilegij, koji su postigle samo najuglednije gradske općine - ukupno nekih 34 - od ukupno oko 270 kolonija *civium Romanorum*, a među njima ne nalazimo nijednu u Dalmaciji.

Doduše, u Liburniji su prema Pliniju postojale neke gradske općine s tzv. »*ius Italicum*« - Alutae i Varvarini u južnoj Liburniji, Lopsi (danas Jurjevo) i Flanates (danas Plomin) u sjevernoj -, ali već je Mommsen dobro primjetio da se tu ne radi o pravom *ius Italicum* nego o nečem sličnom *ius Latii*,² a njega je s

1 Točna godina je sporna. Autori predlažu različite datume u rasponu od 42. god. pr. n. e. (tako npr. B. ANDREAE u *DTV Lexikon der Antike, Geschichte* 2, 1971, 145) sve do 13.-14. god. n. e. (tako npr. D. DETLEFSEH, *Ursprung, Einrichtung und Bedeutung der Karte Agrippas*, Sieglin's Quellen und Forschungen, Berlin 1906, 28 i d.) Podrobnosti u L. MARGETIĆ, *Plinio e le comunità della Liburnia*, *Atti Centra za historijska istraživanja u Rovinju*, vol. IX, 1978-1979, 345, bilj. 39.

2 Th. MOMMSEN, *Römisches Staatsrecht* III, 1, Leipzig 1887, 631-632, 808.

pravom slijedio i Paoli,³ koji je podvukao da te beznačajne liburnijske općine nisu imale »le véritable ius Italicum« nego neku vrstu »commercium du droit latin«. Mi smo pokušali detaljnijom analizom dokazati opravdanost toga stajališta u našim radovima iz 1977.⁴ i 1977-1978.⁵

S druge strane, tijekom principata bio je u rimskom carstvu takoreći isključivi - po Sommagneu čak i jedini - način municipalizaciji peregrinskih općina na području provincija stjecanje tzv. *ius Latii*, i to *ius Latii minus* po kojem u gradskoj općini, organiziranoj na rimski način (*ordo decurionum*, *duoviri iure dicundo*, *duoviri aedilicia potestate* itd.), koja je postigla *ius Latii*, stječu rimsko građansko pravo najviši funkcionari takve općine nakon dovršetka njihova jednogodišnjeg mandata i *ius Latii maius*, po kojem to pravo stječu svi dekurioni, (članovi gradskog senata). Razumljivo je da ni liburnija nije mogla biti izuzetak pa je zato već Mommsen⁶ predmnijevao za neke liburnske gradske općine takav pravni položaj, a Degrassi⁷ je to proširio na Trsatiku i druge općine, koje su bile upisane u tribus Sergia. Začudo, taj najvažniji oblik municipalizacije peregrinskih općina potpuno se izgubio u radovima Alföldija i Wilkesa, što im je s pravom zamjerio Sherwin White.⁸ Mi smo izvršili detaljnu analizu raspoloživih epigrafičkih podataka i utvrdili kao vrlo vjerojatno da su *ius Latii minus* u Liburniji imali Alvaria, Varvaria, Flanona, Asseria, Curictae, Fulfinum, Scardona, Arba, Aenona, Absortium, Crexi, Burnum i Alvona, a s izvjesnim zakašnjenjem i Nedinum, i da su kasnije *ius Latii maius* postigli najvjerojatnije Arba i Aenona, a možda i Curictae, Fulfinum te Scardona.⁹

Uz tu osnovnu razliku između pravnog položaja gradskih općina u Liburniji i Istri postaje i izvjesni zanimljivi paralelizmi.

Tako su npr. Carni i Catali, narodi koji su prebivali sjeverno i sjeverozapadno od kolonije Tergeste i koji su joj bili atribuirani,¹⁰ dobili »privilegij«, koji je

3 J. PAOLI, Marsyas et le »ius italicum«, *Mélanges d'archéologie et d'histoire* LV, 1938, 115.

4 L. MARGETIĆ, Il ius italicum delle comunità liburniche (Plin. Nat. hist. III 21, 193), *Živa antika*, XXVII/2, 1977, 401-409.

5 MARGETIĆ, n. dj. (bilj. 1).

6 *Corpus inscriptionum latinarum* III, 73.

7 A. DEGRASSI, *Il confine nord-orientale dell'Italia romana*, Bern 1954, 78 (za Trsatiku), 105 (za ostale općine upisane u tribus Sergia).

8 A.N. SHERWIN-WHITE, *The Roman Citizenship*, 2. izd., Oxford 1973, 374: It is remarkable that neither Alföldi nor Wilkes suspected the existence of Latin municipalities in Dalmatia except at Zadar.

9 MARGETIĆ, Plinio, cit., 327-337 te sintetski pregled na str. 338-339.

10 L. MARGETIĆ, Accenni ai confini augustei del territorio tergestino, *Atti Centra za historijska istraživanja* X, 1979-1980, 84.

bio isključivo u interesu targestinskog stanovništva i najimućnijeg sloja Karna i Katala, a koji se sastojao u tome da su članovi tih peregrinskih općina mogli obavljati funkciju edila u koloniji Tergeste i na taj način stjecati rimsko građansko pravo.¹¹ Naše su analize pokazale da se nešto slično dogodilo vrlo vjerojatno i s peregrinskom općinom Nedinum (danas Nadin) u odnosu na koloniju Jader.¹² Nedinum je najprije bio atribuiran Jaderu, kasnije je, čini se, dobio pravo da njegovi bogatiji članovi budu birani u Jaderu kao edili - i konačno, postao je *municipium latinum*, dakako još uvijek u svojstvu atribuirane općine. *Corinium*¹³ (danas Karin) vjerojatno se nije nikad uspio uzdignuti iznad položaja općine atribuirane Jaderu.¹⁴

II.

Prema Degrassiju¹⁵ granica je Italije prema provinciji Dalmaciji ostala na Raši do 170. god. p. K. a tada su Italiji osnivanjem *praetentura Italiae et Alpium* priključena područja Alvone (Labin), Flanone (Plomin) i Tarsatika (današnja Rijeka). Degrassi ističe da je pretentura Italije bila doduše vrlo kratka vijeka jer je opasnost od Markomana ubrzo prošla, ali da granica Italije ipak nije vraćena na Rašu.

Degrassijevi dokazi u prilog njegovoj tvrdnji o pomicanju granice Italije istočno od Tarsatike nisu uvjerljivi.¹⁶ On se poziva na postojanje *procurator alimentorum per Transpadanum, Histriae, Liburniae*. Brigu nad siromašnom italiskom djecom uveli su Neron i Trajan i kako ona nije proširena na provincije, to bi po Degrassiju značilo da je Liburnija postala sastavnim dijelom Italije. Ipak, nema razloga da se ne pretpostavi da je prehrana siromašne djece iznimno proširena i na Liburniju, to više što postoje vijesti i o *procurator provinciae*

---

11 *N. dj.*, 81-82.

12 MARGETIĆ, Plinio, *n. dj.* (bilj. 1), 335-336.

13 *N. dj.*, 334.

14 O specifičnom pravnom položaju Nezakcija vidi MARGETIĆ, *Res publica Nesactiensium, Živa antika*, god. 33, 1983, 195-200, a o kontribuciji municipija Agide koloniji Tergeste, *ISTI, n. dj.* (bilj. 10) 89.

15 DEGRASSI, *n. dj.* (bilj. 10) 101, 126 i d. Slično i ostali noviji autori. Vidi u svezi s time prikaz problematike i literature u J. MEDINI, *Provincia Liburnia, Diadora*, vol. 9, 1980, 370 i d. s korisnim zapažanjima.

16 O tome vidi podrobnosti u L. MARGETIĆ, *Neka pitanja u vezi s Istrom (I-VII stoljeće), Živa antika*, god. 32, 56-57.

Dalmatiae et Histriae, iz kojih se očito ne bi smjelo zaključiti ni da je provincija Dalmacija obuhvaćala Istru ni, obratno, da je Dalmacija postala sastavnim dijelom Italije. Rješenje problema je dosta jednostavno: razne grane uprave nisu bile razgraničene točno po provincijama, već je npr. Financijska uprava u određeno vrijeme obuhvaćala Dalmaciju i Istru. Isto tako i podjela vojnih oblasti bila je izvršena nezavisno od podjele po provincijama.

Uostalom, da bi svoju tezu učinio prihvatljivijom, Degrassi je prinuđen na daljnje kombinacije, koje ga dovode u nove neprilike. Prije svega, on je podatak o prokuratoru koji se brine za liburnijsku djecu samovoljno ograničio samo na sjevernu Liburniju, tj. na područje Alvone, Flanone, i Tarsatike, jer mu je i samom izgledalo nevjerovatnim da bi cijela Liburnija sve do Skardone postala sastavnim dijelom Italije. Ali, kako je Tarsatika očito morala imati svoje gradsko područje istočno od Rječine, po Degrassiju do današnje Crikvenice, to je Degrassi, koji je htio pošto poto obraniti tezu o granici rimske Italije na Rječini, prinuđen na daljnje korekture dodavajući nove hipoteze da se, navodno, granica Italije početno proširila do Crikvenice, ali da je ubrzo povučena na današnju Rječinu.

Razlog pomicanja granica Italije do Tarsatike Degrassi vidi u tome što je i Liburnija bila u doba rata protiv Markomana uključena u obrambeni sustav Italije, slično kao što je, tvrdi Degrassi, u isto vrijeme granica Italije prebačena od Julijskih Alpa istočno od Emone. Međutim, Šašel je uspješno dokazao da je Emona pripadala Italiji bar već u doba Hadrijana.¹⁷ Prema tome, ne vidimo razlog da bi se oko god. 170. granica Italije pomicala u odnosu na Liburniju, kad to nije slučaj ni s područjem oko Emone.

Granica na Raši, ostala je dakle nepromijenjena. Začudo do sada nije obraćena pozornost na prvorazredno vrelo iz sredine IV. stoljeća koje to dovoljno jasno potvrđuje. Mladi cezar Julijan, budući car, sastavio je zimi 358-359. govor u pohvalu tadašnjeg cara Konstansa u kojem na jednom mjestu, prilikom opisa careve pobjede nad uzurpatorom Magnencijem god. 352, opisuje položaj Akvileje i s tim u svezi Alpa i granica Italije na ovaj način:

»Taj grad (tj. Akvileja) leži u podnožju Alpa. To su goleme planine (...) koje počinju uz more koje nazivamo Jonskim (tj. Jadransko more) i koje ograđuje sadašnju Italiju od Ilirika (...); kada su Rimljani zavladao cijelim tim područjem, u kojem se nalazi narod Veneta (...) prisilili su ih da preuzmu ime Italika pa sada sve što leži s ove strane Alpa do Jadranskog mora (...) ima čast zvati se tako (...).

---

17 J. ŠAŠEL, Emona. *Realencyklopädie der classischen Altertumwissenschaft*, Supplb. XI, 574-575.

Prema istoku nalazi se alpski zid (...). Tako je Italija odasvuda okružena teško prelazivim planinama i močvarnim morem, u koje utječu bezbrojne rijeke (...).¹⁸

Pod Alpama koje prema Julijanovu opisu dopiru do Jadranskog mora bez i najmanje sumnje treba razumjeti Učku. »Sadašnja« Italija koju spominje Julijan ima isti opseg kao u doba Plinija (I. stoljeće n.e.) koji upotrebljava sličnu terminologiju: *nunc finis Italiae fluvius Arsia*.¹⁹ Naime, za Plinija su alpski predjeli koji okružuju Italiju također dio Italije s donekle drukčijim pravnim statusom. U taj odvojeni alpski dio Italije ulazila su u našim zemljama po Pliniju područja Učke i Čičarije.²⁰

Prema tome, Julijanov opis daje novu potvrdu da se rimska Italija nije proširila na područje Liburnije ni u IV. stoljeću. Ta je granica ostala nepromijenjena i za tzv. Ravenskog anonima, koji je pisao početkom VIII. stoljeća, a čija glavna vrela potječu iz gotskog doba. Ravenat kaže da je zadnji grad Liburnije Albona (Labin)²¹ i da Istra počinje s »gradskim područjima« Arsia (Raša), Nessatio, Pula,²² itd.

III.

Povezanost Istre s Dalmacijom, a dakako i njezinim sastavnim dijelom, Liburnijom, pogotovu ako pod pojam Liburnija uključimo i Zadar i njegovu širu okolicu te Ravne Kotare,²³ došla je do vidljiva izraza u njihovu zajedničkom otporu prema bizantskom centralizmu i fiskalizmu koji je teško opterećivao zapadni dio Justinijanova carstva, nakon što ga je Justinijan »oslobodio« uništenjem ostrogotske države. Riječ je o otporu Justinijanovoj osudi tzv. Tri poglavlja.

Premda ovdje ne možemo ući u teški i komplicirani teološki problem Trih poglavlja, potrebno je istaći bar to da su na Kalcedonskom koncilu održanom 451. godine rimski i konstantinopolski biskup pobijedili sa svojim shvaćanjem dviju nedjeljivih, ali odvojenih priroda u Kristu u protivnosti s tezama njihovih protivnika na čelu s aleksandrijskim biskupom, koji su naglašavali božansku prirodu Krista i time otvorili put monofizitizmu. Te dvije koncepcije bile su, dakako,

---

18 J. BIDEZ, *L'empereur Julien*, I, Paris 1932, 144-145, govor III (II) gl. 17.

19 Plin. Nat. hist. III, 19, 129.

20 MARGETIĆ, *n. dj.* (bilj. 10) 85 i d.

21 *Rav. anon.* IV, 22.

22 *Rav. anon.* IV, 31.

23 Podrobnosti vidi u MARGETIĆ, *n. dj.* (bilj. 16), 71.

međusobno nepomirljive, ali je Justinijan iz političkih razloga živo želio privući pristaše istočnoga monofizitizma. Zato je Justinijan najprije objavio svoj stav već 546. god., a onda ga na V. koncilu, održanom 553. god. u Konstantinopolu, uspio nametnuti crkvi. Taj je koncil osudio djela i osobe trojice teologa iz V. stoljeća, Teodora, Teodoret i Ibe, koji su istočnim monofizitizima bili sumnjivi zbog nestorijanizma koji je, kao što je poznato, snažno privlačio ljudsku prirodu u Kristu. Međutim, kako je Kalcedonski koncil osudio samo djela, a ne i osobe navedenih teologa, na zapadu je došlo do snažnog otpora takvoj vjerskoj politici koja nije vodila računa ni o Kalcedonskim odlukama ni o osjetljivosti zapada. Međutim, i ta »osjetljivost« imala je nesumnjivi temelj u političkim pitanjima, jer je bila najjača ondje gdje je bizantinska vlast bila slaba ili nikakva, tj. uz neke druge krajeve u Istri i u Dalmaciji i gdje je vladalo najveće nezadovoljstvo s nezasićenim poreskim apetitima predstavnika centralne vlasti. Upravo zbog toga što je akvilejski patrijarh bio glavnim nosiocem takvih shvaćanja, naziva se taj otpor Bizantu »istarskom shizmom«, ali se pri tome često ne uzima dovoljno u obzir i njegova dalmatinska komponenta.²⁴

Čini se da je dalmatinska komponenta otpora Justinijanovoj vjerskoj politici bila osobito značajna. Poznati kroničar Victor Tonnonsensis, biskup u Africi, inače strastveni pristaša Triju poglavlja i veliki protivnik Justinijanovih koncepcija izvještava o tome da je odmah nakon održana V. koncila u Konstantinopolu salonitanski biskup Frontinijan potjeran sa svoje stolice »zbog toga što je branio Tri poglavlja«²⁵ i da je salonitanskoj crkvi nametnut vjerni sljedbenik nove crkvene politike, Petar, koji je, čini se, ostao na tom položaju od 554. do 562.²⁶ Međutim pristaše Triju poglavlja nisu mirovali i uspjeli su nakon Petrove smrti ponovo osvojiti salonitansku stolicu izabravši za biskupa Probina, koji je ubrzo pred pritiskom protivne struje morao pobjeći u Akvileju, centar »istarske shizme« gdje je 570. god. čak postao patrijarhom.

Dakle, borba za crkvenu vlast bila je u Dalmaciji neobično žestoka, čak i u Saloni koja je zbog svog položaja bila za obje strane od vrlo velika značenja.

U toj su borbi s jedne strane stajali predstavnici centralne vlasti, u prvom redu car, a također i papa koji je smatrao da svaki autonomistički pokret u crkvi može biti papinstvu krajnje štetan. Ipak, car i papa imali su svoje posebne interese

---

24 Uostalom, čitav Zapad bio je u previranju i snažno se odupirao Justinijanovim zamislima, pa je i važno vrelo za povijest »Tri poglavlja«, afrički biskup Victor Tonnonsensis, imao zbog svoga otpora velikih neprilika. Vidi *Chronica Victoris Tonnonsensis episcopi ad a. 555*, Monumenta Germaniae historica, Auctorum antiquissimorum t. XI, Chron. min. vol. II, 204.

25 N. dj. 203 ad a 554.

26 Na i. mj. (ad a. 554).

što je naročito došlo do izražaja u vrijeme kada je na carskom prijestolju sjedio energični Mauricije (582-602), a na papinoj se stolici nalazio više nego ambiciozni Grgur I. (590-604). Mauricije je smatrao papu svojim »činovnikom« koji treba sprovoditi carsku politiku u vjerskim pitanjima i paziti na vjernost Zapada Bizantu, dok je Grgur I. strastveno želio što veću samostalnost rimske crkve, premda je na riječima bio potpuno uz cara.²⁷ Taj sukob cara i pape osobito se lijepo odražava na situaciju u Istri i Dalmaciji. O Istri za vrijeme »istarske shizme« pisali smo opširnije na drugom mjestu pa se na to nećemo ovdje više vraćati. Međutim i u Dalmaciji je došlo do oštrog sukoba u trokutu papa-car-pristaše Triju poglavlja. U borbi između pape i cara Zadar je imao vrlo značajnu ulogu jer je to bio jedini grad u kojem se i tada i kasnije nalazio kontingent bizantske vojske.²⁸ Naime, pismo koje je papa Grgur I. uputio u srpnju 596. god. u Zadar naslovljeno je ovako: Gregorius presbyterus diaconibus et clero, nobilibus ac populo Iadere consistentibus et militibus.²⁹ U ostalim pismima što ih je papa upućivao u Dalmaciju, osobito u Salonu, nema vijesti o »vojnicima«, a poznato je da se pod »milites« u to doba imaju razumijevati upravo kontingenti carske vojske a ne i »narodna milicija«, tj. onaj dio stanovništva, koji je bio obavezan oružjem braniti svoj grad, u prvom redu tzv. *possessores*. Dakle, već se u to doba nazire različiti položaj Zadra i Salone (kasnije Splita) koji se može ukratko karakterizirati tako što je Zadar bio carsko uporište, a Split papinsko, pa je to dovelo kasnije do neuobičajene situacije da je Zadar bio glavni grad Dalmacije, a da je Salona imala u crkvenom pogledu metropolitansku vlast i nad Zadrom. Papa Grgur I. najenergičnije se odupirao carskom eksponentu, salonitanskom biskupu Maximu, ali se konačno morao pokoriti carskoj volji na način koji je najmanje dirao papinu osjetljivost i *pro forma* sačuvao unutrašnju crkvenu autonomiju. God. 598. poslao je Grgur I. Maximu čak i palij a god. 600. već mu daje savjete kako će najlakše slomiti otpor dalmatinskih biskupa, koji su još uvijek pristajali uz »Tri poglavlja«, a koji su se u Dalmaciji zvali Frontijanisti prema istoimenu već spomenutu salonitanskom biskupu. Papa piše Maximu da takve biskupe treba nastojati privući u papin tabor pa ako žele doći papi na opravdanje, neka se najprije zakunu da svojoj pastvi neće dozvoliti pristajanje uz »Tri poglavlja«. Na to im Maxim treba obećati »da od mene (tj. od pape) neće doživjeti nikakva nasilja, nego pravedan postupak« (*quia a me nullam violentiam patientur, sed rationem reddo*). To baš nije moglo ohrabriti biskupe koji

27 Podrobnosti v. u L. MARGETIĆ, Gregorio I - papa politico, *Živa antika*, god. 29, 1979, 69-77.

28 Podrobnosti u L. MARGETIĆ, Tribuni u srednjovjekovnim dalmatinskim općinama, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, 6, 1975, 33 i d.; ISTI, Marginalije uz rad V. Koščaka, »Pripadnost istočne obale (...)«, *Historijski zbornik*, XXXVI, 1983, 283 i d.

29 VI, 46 od srpnja 596., MGH, Epist. T. I Berolini 1957, 421.

su do tada pristajali uz »Tri poglavlja« jer Grgur I. ne obećava da se tim biskupima, ako dođu u Rim, neće ništa dogoditi i ne garantira čak ni povratak u Dalmaciju odnosno zadržavanje biskupske stolice, već samo to da neće protiv njih primijeniti nikakve mjere mimo sudskog kanonskog postupka. Što se pak tiče onih biskupa koji ne bi došli u Rim posredstvom Maxima, nego izravno, u želji da iznesu svoje prigovore na Maxima, papa obećava Maximu punu solidarnost na začuđujuće otvoreni način: »ako dođu, ili će ih se u sudskom postupku opravdati ili znaj da onu zemlju više nikad neće vidjeti« (*venientes aut rationem recipient, aut scito quia terram illam ulterius non videbunt*).³⁰ Iz toga se može zaključiti da je u to doba otpor prema caru i papi bio već na izdisaju. U Istri je borba za autonomiju trajala mnogo dulje i ugasila se tek koncem VII. stoljeća, između 687. i 700. god.

IV.

Liburnija je prema anonimnom ravenkom geografu³¹ graničila s Istrom duž planinskog masiva Učka. Prema istom piscu u sklop Liburnije svakako ulazi i Lika,³² jer Ravenat nabroja ove liburnske gradove u unutrašnjosti: Olisa, Tarneum, Abendone (Brlag sjeverno od Otočca), Parapion (Prozor južno od Otočca), Ethetia (Kvarti kod Perušića), Ancus (Široka Kula blizu Ličkog Osika).³³ To je u skladu s vijestima iz Ptolomejeve Geografije,³⁴ gdje se kaže da u »kontinentalnoj Liburniji« postoje uz ostalo i gradovi Aroukkia (Ravenatov Parupion) i Ardoôtion (Ravenatova Ethetia). Pod zemljopisnim pojmom Liburnija obuhvaćala se, dakle, u doba rimskog carstva i u ranom srednjem vijeku i današnja Lika.³⁵

---

30 X, 10 od srpnja 600., MGH, Epist. T. II, Berolini 1957, 249. Napominjemo, da je u F. BULIĆ i J. BERVALDI, *Kronotaksa solinskih biskupa*, Zagreb 1912, 57 dan donekle pogrešan tekst. Inače, taj je rad odlično pisan i neophodan je za razumijevanje razdoblja o kojem raspravljamo u ovome radu. Začudo, F. RAČKI, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, vol. VII, Zagreb 1877, 258 daje samo vrlo skraćeni izvadak iz tog pisma Grgura I., koje je od velike važnosti za prilike u Dalmaciji na prijelazu iz VI. u VII. stoljeće.

31 O vremenu i kompoziciji Ravenatova djela vidi podrobnije u L. MARGETIĆ, *n. dj.* (bilj. 16) 61.

32 Rav. IV, 37. Ipak, prema Ravenatu Liburnija je na jugu bitno smanjena u odnosu na antičko doba. Podrobnosti vidi u MARGETIĆ, *n. dj.* (bilj. 16), 71-74.

33 Rav. Anon. IV, 22.

34 Ptol. II, 16, 6.

35 Ravenatovi Osila i Tarneum nalaze se negdje u sjevernoj Lici

V.

Dakako da posebnu pažnju privlači dolazak Slavena u Istru i Liburniju.

Još 579. god. car Tiberije sakuplja vojsku po Iliriku i Dalmaciji,³⁶ iz čega slijedi da u to doba bizantska vlast nad zapadnim dijelom Balkanskog poluotoka još uglavnom postoji. Nakon što Avari zauzimaju 584. god. Sirmij, situacija se bitno mijenja pa je bizant bio suočen s velikom opasnošću za svoje zapadne posjede. Međutim, kako je 590. Bizant uspješno dovršio svoju dugogodišnju borbu s Perzijom, car je Mauricije odlučio da vrlo ofenzivnom politikom protiv Langobarda u Italiji i Avaro-Slavena na širem balkanskom području osigura prevlast Bizanta na zapadu, kao što je to uspio na istočnim bizantskim granicama. Ipak, s jedne strane Bizant je iscrpljen zbog obračuna s Perzijom, a s druge strane borba s dva jaka protivnika nije bila strateški razumna jer je izazvala povezivanje snaga Langobarda i Avaro-Slavena. Langobardi su još 601. god. poslali avarskom kaganu pomoć u obrtnicima³⁷ i, što je za nas od osobita interesa, s Avarima i Slavenima složno napali Istru. Pavao Đakon javlja:

Inter haec Langobardi cum Avaribus et Sclavis Histororum fines ingressi, universa ignibus et rapinis vastavere (u međuvremenu su Langobardi s Avarima i Slavenima upali u Istru i pustošili posvuda (po njoj) paležima i pljačkama).³⁸

Tu vijest preuzeo je Pavao Dakon od Secundusa, biskupa u Trentu, koji je vrlo pouzdan jer je bio suvremenik i živio vrlo blizu događajima o kojima je riječ. Sa stajališta Secundusa napadači na bizantsku Istru su geografski točno razmješteni: na zapadu Langobardi, koji očito napadaju »Istru«, tj. područje od današnje Venecije prema istoku do Pule, u smjeru Akvileje,³⁹ u sredini Avari koji se najvjerojatnije spuštaju od Emone (Ljubljana) preko Logateca, Hrušice i Vipavske doline prema Trstu i Slaveni koji prema tome napadaju »Istru« s istoka, tj. dolazeći iz Dalmacije preko Učke.

Situacija na istarskom poluotoku morala je za Bizant biti isto tako očajna, kao i drugdje, npr. u Dalmaciji, gdje su se s mukom održavali samo mali otoci

---

36 *Excerpta de legationibus*, ed. C. De Boor, II, 1903, Menandar, 31 (474 i d.).

37 Pavao Đakon, IV, 20.

38 Pavao Đakon, IV, 24.

39 O pojmu »Istre« pri svršetku antike vidi MARGETIĆ, *n. dj.* (bilj. 16), 53-82, osobito 80.

bizantske vlasti oko nekoliko primorskih gradova. Tako treba tumačiti i vijest iz pisma pape Grgura I. upućenu god. 599. egzarhu Kaliniku, naime da se papa veseli: *quod mihi de Sclavis victorias nuntiasis* (što ste mi dojavili o pobjedama nad Slavenima).⁴⁰

Kalinik je u to doba bio zaokupljen obranom bizantskih gradova u Italiji od velike opasnosti koja im je prijetila od Langobarda, pa nije vjerojatno da je u takvoj situaciji slao svoju vojsku u Istru, nego su istarski kašteli, u prvom redu Kopar i Novigrad, očito morali samo odbijati slavenske napade na šire područje oko tih gradova.

Već iduće, 600. god., piše papa salonitanskom biskupu da je vrlo zabrinut zbog opasnosti od Slavena:

quia per Histriae aditum ad Italiam intrare coeperunt (što su ušavši u Istru već počeli nadirati u Italiju).⁴¹ Naime, Istra je još od Augustova doba bila sastavnim dijelom Italije pa se vijest ne može tumačiti tako kao da bi Slaveni kroz Istru prolazili na putu u Italiju.⁴² Drugim riječima, papa naglašava da su se Slaveni već čvrsto smjestili u Istri.

Smjer je slavenskih napada zbog citirane vijesti Pavla Đakona nedvojbena: Slaveni dolaze iz Dalmacije (Liburnije) preko Učke, osvajaju velik dio centralne Istre, dopiru čak do obale i pale crkvu u Vrsaru,⁴³ a bizantski gradovi, osobito Pula, Novigrad i Kopar, odupiru im se samo s najvećim poteškoćama. I lingvistički podaci govore tome u prilog, jer prastaro čakavsko narečje hrvatskoga jezika, koje obuhvaća još i danas područje oko Boljuna, Labina, Pazina i Žminja, upućuje na smjer i opseg širenja Slavena preko Učke.

S druge strane, Bizant se branio kako je znao i mogao. Pulu su štitile dvije linije kaštela, jedna isturenija na potezu Sv. Lovreč-Dvigrad-Stari Gočan i druga unutrašnja na potezu Bale-Klenovac-Mutvoran.

Obranu oko Kopra Bizant je organizirao u široku udaljenom luku oko tih gradova. Arheološka istraživanja dokazala su postojanje miješana stanovništva na području od Novigrada prema istoku do Buzeta i Roča. Brkač, Veli Mlun, Mejica, Vižinada, Ferenci, Buje, Drobežje, Rupa, Penezići, Benečići⁴⁴ lokaliteti su s

40 *Monumenta Germaniae Historica* (dalje MGH), Epistolarum (=Ep.) T. II, 154 (br IX, 154).

41 MGH, Ep. II, 249 (br. X, 15).

42 Podrobnije vidi L. MARGETIĆ, »Historia« u dvije vijesti iz prve polovice VII stoljeća, *Živa antika*, god. 32, Skopje 1982, 171-176.

43 B. MARUŠIĆ, *Istrien im Frühmittelalter*, Pula 1969, 17-18.

44 *N. dj.* 19 i d.

arheološkim nalazima u kojima možemo najvjerojatnije s dobrim razlozima pretpostaviti postojanje stanovništva, koje se sastojalo i od vojnika, kojima je bila povjerena dužnost braniti te najisturenije položaje, koji su se nalazili ispred i izvan koparskog distrikta u pravom smislu riječi. Još duboko u srednjem vijeku u koparski je distrikt ulazilo razmjerno vrlo široko područje s Ospom, Gabrovicom, Lokom, Zanigradom, Zazidom, Rakitovcem, Movražom, Popetrom, Trsekom, Topolovcem, Gradinom, Šternom, Kubertonom i Merišćem na vanjskom rubu distrikta.⁴⁵

Ukratko, avarsko-slavenski savez obuhvaćao je početkom VII. stojeća nemali dio središnje i istočne Istre. Kasnije je Bizant uspio povratiti područje središnje Istre jer su po Rižanskom placitu iz 804. god. kašteli Labin i Pićan plaćali u znak priznavanja vrhovništva bizantskoj državnoj kasi određena podavanja. Nema izvora po kojemu bi se moglo zaključiti je li Bizant uspio povratiti središnju Istru možda odmah nakon blistavih pobjeda nad Perzijom u trećem desetljeću VII. stoljeća, pogotovu nakon što je Bizant uspio 627. god. bar privremeno skršiti tzv. istarsku shizmu,⁴⁶ ili se to dogodilo tek kasnije, npr. neposredno prije ponovnog avarskog jačanja u doba tzv. Drugog avarskog kaganata, tj. neposredno prije 670. god. ili možda čak još i kasnije.

Bilo kako bilo, u IX, X. i XI. stoljeću »prirodna granica« na Učki dijelila je Franačko, odnosno kasnije Istočno Franačko carstvo od Hrvatske.

VI.

Nakon sklopljenog mira između Franačkog i Bizantskog carstva u Aachenu god. 812.⁴⁷ područje rimske Dalmacije (s Liburnijom) pripalo je Franačkoj osim nekoliko gradova i otoka koji su od tada⁴⁸ sačinjavali Bizantsku Dalmaciju. Još za 817. godinu donosi Einhard vijest da se razgraničenje između obaju carstava u Dalmaciji treba sprovesti u prisutnosti Kadolaha, »ad quem illorum confiniorum cura pertinebat«,⁴⁹ a Život cara Ludovika kaže za njega da je bio »finium praefe-

---

45 *Statuta Justinopolis*, Venetiis MDCLXVIII, 90-91 (knj. III, gl. 23); 121-122 (knj. IV, XLI) i 237-238.

46 L. MARGETIĆ, *Historica et Adriatica*, Trieste 1983, 146 i d.

47 RAČKI, *n. dj.* (bilj. 30) 314.

48 O tome vidi L. MARGETIĆ, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo, Stvarna prava*, Zagreb, Rijeka, Čakovec 1983, 20 i d.

49 RAČKI, *n. dj.* (bilj. 30), 317.

ctus«.⁵⁰ »Franačka Dalmacija« potpadala je dakle pod Furlansku marku, kojoj je na čelu stajao Kadolah.⁵¹ Domaćem stanovništvu odobrena je izvjesna autonomija, dakako pod budnom paskom franačkih vlasti. Još 821. god. po smrti kneza Borne, »petente populo atque imperatore consentiente«⁵² došao je na vlast u tim našim krajevima Bornin nećak (nepos).⁵³ Ipak, iz jedne vijesti možemo zaključiti da franačka vlast nije obuhvaćala cijelu »rimsku« Dalmaciju, nego samo njezine zapadne dijelove jer je Ljudevit Posavski nakon što su 822. god. Franci slomili njegov otpor u Posavini, pobjegao »ad Sorabos, quae natio magnam Dalmatiae partem obtinere dicitur«. Iz tih Einhardovih riječi je vidljivo da niti taj inače vrlo dobro informirani kroničar nije baš točno znao dokle na istok seže franačka vlast, a i o Srbima govori samo po čuvenju (dicitur). Iduće godine, 823, Ljudevit se vratio u Dalmaciju Borninom ujaku, ali je tada bio ubijen.

Franačke je vlasti nestalo u Dalmaciji svakako nešto prije 828. godine,⁵⁴ kada je Furlanska marka nakon franačkih neuspjeha u borbi s Bugarima razdijeljena na četiri pokrajine, tj. Furlaniju, Istru, Karantaniju i Donju Panoniju.⁵⁵ »Franačke Dalmacije« nestaje, a približno u isto vrijeme nestaje i stvarne vlasti Bizanta nad »Bizantskom Dalmacijom«,⁵⁶ pa tako započinje doba stvarne hrvatske nezavisnosti od obiju carstava i konsolidiranje hrvatske države pod Trpimirovićima, dinastijom koja će u Hrvatskoj vladati s manjim prekidima oko 250 godina i koja ima svoj centar u kontinentalnom zaleđu oko Zadra i Splita.

Čini nam se da nije nimalo sigurno da je centar franačke vazalne države pod članovima Bornine vladajuće obitelji bio ondje gdje se nalazio pod Trpimirovićima, premda se to u literaturi uzima kao neprijeporna činjenica. Naime, već je *a priori* vjerojatnije da su Franci željeli imati svoga vazala u Dalmaciji što bliže na dohvat furlanskog markgrofa, dakle u Liburniji. I dosta, Borna, vjeran franački vazal, naziva se u vrelima *dux Guduscanorum* (vojvoda Gačana) odnosno *dux Dalmatiae et Libur-*

50 Na i. mj.

51 *N. dj.* 320.

52 *N. dj.* 325.

53 Nepos znači nećak ili unuk. Daleko je vjerojatnije da je riječ o nećaku, jer je u isto vrijeme vladao istočno ili jugoistočno od Borne Bernin ujak pa ne izgleda vjerojatnim da su oko 821. god. bili na vlasti osobe iz iste obitelji koje pripadaju tako udaljenim generacijama.

54 Vjerojatno je odlučujući udarac franačkoj vlasti na zapadnom Balkanu dao bugarski prodor 827. god. [RAČKI, n. dj. (bilj. 30), 333], ali dublji uzrok je svakako slabljenje Franačkog carstva koje je započelo pod Ljudevitom Pobožnim, a onda se naglo i nezadrživo nastavilo.

55 Vidi MARGETIĆ, Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU*, vol. 8, 65; usp. isti, n. dj. (bilj. 28).

56 RAČKI, n. dj. (bilj. 307), 320.

niae,⁵⁷ a i onda kada ga se naziva naprosto *dux dalmatiae*⁵⁸ posebno se ističe da su se od njega odmetnuli Gačani te da ih je on nakon toga odmah ponovo pokorio. U svezi s Bornom nema nikakvih vijesti ni o kojem drugom hrvatskom plemenu ni o bilo kojim drugim stanovnicima naših krajeva. Iz okolnosti da je Ljudevit Posavski od Srba u nefranačkoj Dalmaciji, dakle, negdje u istočnom dijelu »rimske« Dalmacije, pobjegao Borninom ujaku Ljudemišlu koji je vladao također u »rimske« Dalmaciji, moglo bi se s izvjesnim stupnjem vjerojatnoće zaključiti da se Ljudevit sklonio najprije u jugoistočnom dijelu Bosne a onda u jugoistočnom dijelu Dalmatinskog Zagorja što dalje od njemu neprijateljskih Franaka.

Ukratko, približno 827. god. događa se u hrvatskoj povijesti značajna cezura. Profranačka Hrvatska pod dinastijom, čiji je najpoznatiji predstavnik Borna, sa centrom u današnjoj Lici, ustupa mjesto Hrvatskoj sa centrom u Dalmatinskom Zagorju pod vodstvom dinastije Trpimirovića koja je slobodna i od Bizanta i od Franaka. U toj Hrvatskoj Lika i odgovarajući primorski pojas, dakle nekadašnja Liburnija, postaje pograničnim područjem, neka vrsta Krajine, pod posebnim funkcionarom, banom, kao što nas o tome izvještava Konstantin Profirogenet.

VII.

Prema t. 7 ugovora Mletaka i italskih gradova⁵⁹ koji je prema tekstu sačuvane isprave naredio 840. god. sastaviti franački car Lotar I. određeno je:

ut, quodcumque mandatum domini imperatoris Lothari clarissimi augusti vel missorum eius nobis⁶⁰ nuntiatum fuerit inter utrasque partes ad vestrum solatium novali (!) exercitum contra generationes Sclavorum, inimicos scilicet vestros, in quo poterimus, solatium prestare debeamus absque ulla vesatione,

tj. kadgod nam bude dojavljen nalog gospodina cara Lotara, presjajnog augusta ili njegovih izaslanika, namijenjen obim ugovornim stranama, da bi vam se (pružila) pomoć pomorskom ekspedicijom protiv slavenskih plemena, naime, vaših neprijatelja, treba da dodamo pomoć kolikogod možemo bez ikakva izbjegavanja.

---

57 N. dj. 328.

58 N. dj. 321.

59 Sačuvan u tzv. Liber blancus (XIV. stoljeće) list 7, br. 1 i u Codex Trevisanus (o. 1500. god.) list 39.

60 Isprava iz 840. i Berengarova iz 888. : vobis; Karla III. iz 880 : nobis.

Po Šišiću⁶¹ je riječ o ugovoru iz 840. god. između cara Lotara i dužda Petra Tradonika po kojem su Mlečani bili obavezni doći sa svojom mornaricom u pomoć istarskim i drugim carskim gradovima, ako bi ih »Slaveni, to jest Hrvati, a naročito Neretljani napali«. N. Klaić⁶² sažeto je ustvrdila »da je Lotar bio primoran sklopiti s duždem savez 840. god. protiv naroda Slavena (...) dakle Neretljana«. N. Klaić spomenula je i ugovor Karla III. koji »obnavlja savez s Mlečanima i Istranima«.⁶³

Treba uzeti u obzir da se glavni istražitelji toga dokumenta, u prvom redu Fanta,⁶⁴ slažu u tome da Lotar uopće nije bio ugovorna strana, a Lentz⁶⁵ pak s pravom tvrdi da je to Fanta definitivno dokazao. Usto, Lentz je (mislimo s pravom) dokazivao da spomenuta klauzula ne nameće obvezu Mlečanima, već obratno, drugoj strani, tj. gradovima koji su bili pod carem, među kojima se na prvom mjestu spominju Histrienses. Samo se po sebi razumije da Karlo III. nije »obnovio savez s Mlečanima i Istranima« jer su Istrni bili Karlovi podanici. Problematika ugovora Mletaka s njihovim susjedima je izvanredno zamršena. O njoj smo na drugom mjestu podrobno raspravljali.⁶⁶ Tamo smo pokušali dokazati da glava 7 ugovora govori o pomorskom pohodu protiv Slavena (*navale exercitum contra generationes Sclavorum*), a ne o obrani od slavenskih napada. Osim toga naše su analize pokazale da je u pitanju tko obećava pomoć, Mlečani ili carski gradovi, daleko vjerojatnije da se obvezuju carski gradovi. Naime, nije nimalo vjerojatna takva ovisnost Mlečana od naloga franačkog cara u doba kada je Franačka bila u očitom i naglom slabljenju. To se odnosi ne samo na ugovor iz god. 840. nego još daleko više na obnovljene ugovore iz 880. i 888. god. U kasnijim je ugovorima ta klauzula izbačena. Uostalom, ugovor iz 880. čini se da je sastavljen mnogo kasnije na osnovi kombinacije predložaka iz 840. i 888. U problematiku ne možemo dalje ulaziti. Koliko je teško doći do sigurnih rezultata vidi se već i po tome što najranije sačuvani prijepis isprava iz 840. i 888. potječe iz XIV. stoljeća, a one iz 880. čak iz početka XVI. U našem spomenutom radu analizirali smo intenzivni višestoljetni rad na prerađivanju tih isprava već prema mletačkim potrebama određenog

61 F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora hrvatske historije* I, Zagreb 1914, 177-178. Vidi i ISTI, Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji, *Vjesnik hrvatskoga arheološkog društva*, N. S. XIII, Zagreb 1914, 39-40; ISTI, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 328.

62 N. KLAJĆ, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1971, 221.

63 N. dj., 471.

64 A. FANTA, Die Vertäge der Kaiser mit Venedig bis zum Jahre 983, *Mittheilungen für österreichische Geschichtsforschung* I, Ergänzungsband, Innsbruck 1885.

65 E. LENTZ, Der allmähliche Übergang Venedigs von faktischer zu nominellen Abhängigkeit von Byzanz, *Byzantinische Zeitschrift*, 3 1894.

66 L. MARGETIĆ, Ugovor Mletaka i italskih gradova contra generationes Sclavorum (840.), *Historijski zbornik*, XLI, 1988, 217-235.

trenutka. Pa ipak, i tako prerađene isprave korisne su za poznavanje odnosa na Jadranu, pa i između istarskih gradova s jedne i Hrvata s druge strane.

VIII.

Prema Ivanu Đakonu:

Sclavorum pessime gentes et Dalmatianorum Istriensem provinciam depredare ceperunt (Slaveni i Dalmatinci počeli su pljačkati Istru).⁶⁷

Šišić⁶⁸ tumači tu vijest kao dio ustanka Hrvata protiv njemačkog vladara Karlmana. Hrvati su po Šišiću napali početkom 876.god. istarske gradiće Umag, Sipar, Novigrad i Rovinj, ali su se morali zbog mletačke intervencije potučeni povući. I prema N. Klaić⁶⁹ Hrvati su 876. god. navalili na istarsku obalu, koja je bila u rukama Karlmana, protiv kojeg su se Hrvati borili.

Ipak, o nekom ustanku Hrvata protiv Franaka ne može se govoriti, jer su se Hrvati već odavno oslobodili Franačkog vrhovništva. Isto tako vijest Ivana Đakona ne može se tumačiti kao borba Hrvata protiv Karlmana jer on u to doba nije držao Istru. Karlman je prodro 875. god. u Italiju, ali se odmah povukao natrag preko Alpa i vratio u Italiju tek u rujnu 877, krenuo prema Paviji i tamo bio izabran za kralja, ali se ubrzo bolestan povukao. Konačno, u literaturi se naglašava da je Domagoj, koji je tada vladao, bio protubizantski nastrojen. To neće biti tako, jer su Hrvati zajedno s drugim slavenskim kneštvima i dalmatinskim gradovima upravo 876. god. pomogli Bizantu osvojiti Bari. Kako Ivan Đakon pod »Dalmatincima« uvijek razumijeva dalmatinske gradove, to se spomenutu vijest Ivana Đakona može vrlo dobro interpretirati kao još jednu akciju hrvatskih četa i brodovlja dalmatinskih gradova koju je potaknuo bizantski car Bazilije I. u sklopu svojih strateških koncepcija i borbe protiv franačke prisutnosti u Italiju, koja je nakon smrti cara Ludovika II. i inače naglo slabila.

---

67 G. MONTICELLO, *Cronache veneziane antichissime*, I, Roma 1890, 112.

68 F. ŠIŠIĆ, *Povijest* (bilj. 61), 355-360.

69 N. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, n. dj. (bilj. 62), 248.

IX.

Prema anonimnom nastavljaču Konstantina Porfirogeneta Hrvatska se proteže »do granice Istre odnosno do grada Labina«. ⁷⁰ Nema sumnje da to znači da se Hrvatska protezala do labinskog distrikta, ali ga nije obuhvaćala.

Granica Hrvatske prema Istri sjevernije od Raše i Labina pobudila je u naših znanstvenika razmjerno skroman interes. Većina se autora prilično nejasno izražava. Rački je 1881. god. tvrdio da granica teče »prema izvoru Kupe do kvarnerskoga zalieva« ⁷¹ i »samo do Istre i do istočne obale jadranskoga mora«. ⁷² Klaić je 1883. god. ustvrdio da je Hrvatska izgubila područje na zapad od Rječine već za Karla Velikoga, ⁷³ ali je 1888. god. ⁷⁴ na zemljovidu hrvatskih zemalja u prvoj polovici X. st. granicu postavio uzduž sve do Raše, a gubitak područja od Rijeke do Brseča u vrijeme između Tomislava i Petra Krešimira. ⁷⁵ Šišić je bio mišljenja da je hrvatska granica tekla »do štajersko-kranjskog gorja, otkuda se spuštala na more kod ušća Raše«. ⁷⁶ Benussi, ⁷⁷ Hauptmann, ⁷⁸ Bertoša ⁷⁹ i Bratulić ⁸⁰ stavljaju granice duž Učke. Grafenauer ⁸¹ tvrdi da su mjesta neposredno zapadno od Učke

70 Konstantin PORFIROGENET, DAI, glava 30.

71 F. RAČKI, Hrvatska prije XII vieka, glede na zemljišni obseg i narod, *Rad* 56, 1881, 132. Slično već i E. DÜMMLER, Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien, *Sitzungsberichte der Phil.-hist. Classe der kais. Akad. der Wiss.*, XX, Wien 1956, 372: etwa bis zu den Quellen der Kulpa.

72 RAČKI, *n. dj.* (bilj. 30), 136.

73 V. KLAJČ, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, Zagreb 1883, 78.

74 V. KLAJČ, *Atlas za hrvatsku povjesnicu*, Zagreb 1888, 6.

75 *N. dj.*, 7.

76 ŠIŠIĆ, *Povijest*, (bilj. 61), 654. Za doba neposredno prije gubitka samostalnosti, tj. neposredno prije Kolomana, tvrdi F. ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb 1962, 148, da je granica tekla »do štajersko-kranjskoga pograničnog gorja, otkuda se spuštala na more kod Rijeke«, što se razlikuje od tvrdnje, što ju je Šišić iznio još 1910. god. u svojoj *Geschichte der Kroaten*, Zagreb, 256-257.

77 B. BENUSSI, Nel medio evo, *Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia Patria*, IX, 1894, 442.

78 L. HAUPTMANN, *Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer* (dalje Erläuterungen) I, Abteilung, 4. Teil Kärnten, Krain. Görz und Istrien, 380.

79 M. BERTOŠA, *Knjiga o Istri*, Zagreb 1968, 19: Učka i Snježnik bili su dakle krajnji sjeverozapadni međaši političke Hrvatske u X. stoljeću.

80 V. BRATULIĆ, *Istra. Povijesni pregled*, Zagreb 1969, 17: masiv Učke i dalje do Snježnika.

81 B. GRAFENAUER, Vprašanje hrvatske krajine v Kvarneru, *Zgodovinski časopis*, letnik XII-XIII, 1958-1959, 259.

»nekadašnje hrvatsko područje«, a N. Klaić pak smatra da je vlast hrvatskih vladara sve do polovice XI. st. sezala čak do Pazina i Žminja.⁸²

Čini se ipak nesumnjivim da se vlast Hrvatske u doba narodnih vladara nije protezala preko Učke.

Prema ispravi o Rižanskom placitu god. 804. proizlazi da je Bizantska Istra obuhvaćala u unutrašnjosti Istre područja gradova Labin, Buzet, Pićan i Motovun, a smatramo da ne bi smjelo biti sumnje da su područja tih gradova obuhvaćala čitavu unutrašnjost Istre do Učke, dakle i Lupoglav, Vranju, Boljun i druga utvrđena mjesta na zapadu od Učke, to više što je od Buzeta i Pićana do tih mjesta razdaljina manja od 20 km, i to još s prikladnim vezama, dok su istočni i sjeveroistočni masivi Učke i Ćićarije oduvijek predstavljali visoku, neugodnu i teško prohodnu barijeru.

Navedeni tekst anonimnog autora 30. poglavlja *De adm. imp.* treba u skladu s time tumačiti tako da je hrvatska granica tekla vrhovima Učke i zahvaćala dio Ćićarije, obuhvaćajući područje današnjih Muna i Žejane pa je tako doista »ležala donekle preko provincije Istre«, tj. natkriljavala Istru sa sjeverozapadne strane.

X.

Prema anonimnom autoru glave 30. *De Administrando Imperio* Hrvatska se sredinom X. stoljeća protezala do Plominskog zaljeva.⁸³ Naprotiv, prema arapskom geografu Edrisiju, koji je pisao sredinom XI. stoljeća, Bakar je »prvi grad zemlje Hrvatske, koja se zove i Dalmacija«. ⁸⁴ Na pitanje, kada je Hrvatska izgubila područje od Brseča do Rijeke odgovorio je do sada najpotpunije Hauptmann.⁸⁵ Po Hauptmannu je do toga došlo u povodu rata njemačkog vladara Henrika IV. protiv Ugarske u godini 1063. U tom ratu istaknuo se istarski i kranjski markgrof Ulrik II. iz obitelji Weimar-Orlamünde. On je tom prilikom osvojio tzv. Meraniju, tj. područje od Brseča do Rijeke. Slijed Hauptmannove argumentacije je ovaj:

82 N. KLAJĆ, *n. dj.* (bilj. 62): starijom hrvatskom kolonizacijom zahvaćen kraj oko Pazina, Lupoglava, Boljuna i Žminja (...). Bizant je morao podijeliti vlast s Hrvatima. Zato je hrvatska država imala i držala te krajeve sve do polovice XI stoljeća.

83 Konstantin PORFIROGENET, *De administrando imperio*, gl. 30: Hrvatska se proteže u primorju od istarskih granica odnosno do kastra Labina, a u planinskom dijelu nadvisuje donekle Istru. Vidi G. MORAVCSIK-R.I.H. JENKINS, Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio* I, Budapest 1949, 144-146.

84 Š. LJUBIĆ, *L'Italia descritta nel libro del re Ruggero*, compilato da Edrissi. Testo arabo pubblicato con versione e note da M. Amari e C. Schiaparelli, Roma 1883, *Rad.*, 85, 1887, 234.

85 HAUPTMANN, *n. dj.* (bilj. 78).

prema Bečkoj ilustriranoj kronici u vrijeme oko 1064-1068. kralj Zvonimir zatražio je od ugarskih vladara pomoć protiv Karantanaca koji su mu oduzeli »marchiam Dalmacie«. Ugarski vladari su mu pomogli i povratili mu »cijelu Dalmaciju«. Po Hauptmannu se iz te prilično nejasne i iskrivljene vijesti može zaključiti da je na primorskoj granici Njemačke i Hrvatske došlo do borbi, nakon kojih je dio Hrvatske od Brseča do Rijeke ostao u trajnom posjedu njemačkih velikaša. Ulrik II. ostavio je svoje novostečene posjede svome sinu Ulriku III, a taj je 1102. god. darovao akvilejskom patrijarhu područje od Brseča do Lovrana. Područje sjeverno od Lovrana ostavio je Ulrik II. najvjerojatnije svojoj kćeri koja se udala za Konrada iz obitelji Dachau. To se po Hauptmannu daje zaključiti iz okolnosti što Konradov sin nosi 1152. god. naslov vojvode od Dalmacije i Hrvatske odnosno vojvode od Merana. Od obitelji Dachau taj je naziv prešao kasnije na obitelj Andecha, koja ga je nosila do 1248. god. Kako nema sumnje da je »Meranija«, tj. kraj od Brseča do Rijeke, godine 1279. pripadala Akvileji, to Hauptmann misli da je zadnji Andeksovac, Bertold, inače akvilejski patrijarh, darovao to područje Akvileji.

Hauptmannova je teza u znanosti⁸⁶ uglavnom prihvaćena.

Hauptmannovu argumentaciju podvrgli smo na drugom mjestu⁸⁷ podrobnijoj analizi i pokušali dokazati da ni ona ni nadopune Grafenauera i N. Klaić ne zadovoljavaju.

Evo osnovnih zamjerka: 1) Bečka ilustrirana kronika javlja da su ugarski vladari potvrdili Zvonimiru *cijelu* Dalmaciju, a Hauptmannova se teza temelji upravo na ideji da je Hrvatska izgubila *samo dio* hrvatskog teritorija, tj. Meraniju; 2) Darovanje Ulrika III. iz 1102. god. ne obuhvaća nijedno mjesto istočno od Učke, iz čega se može sa sigurnošću zaključiti da obitelj Weimar-Orlamünde uopće nije bila u posjedu Meranije; 3) analiza Edrisijevih vijesti pokazuje da je već u 1152. god. *cijeli* teritorij između Rijeke i Brseča bio u vlasti Akvileje. Mi smo sa svoje strane pokušali dokazati da je Barada dobro naslutio - doduše bez argumentacije

86 Vidi npr. H. PIRCHEGGER, Überblick über die territoriale Etnwicklung Istriens, *n. dj.* (bilj. 78), 495; M. KOS, Postanek in razvoj Kranjske, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, X, svezak 1-4, 1929, 32; E. KLEBEL, Über die Städte Istriens, *Studien zu den Anfängen des europäischen Städtewesens*, Vorträge und Forschungen, IV, Lindau-Konstanz 1958, 51, 58-59; B. GRAFENAUER, *n. dj.* (bilj. 81), 259; N. KLAJČ, Da li je postojala Dalmatinska marka Bečke ilustrirane kronike, *Zgodovinski časopis*, XIX-XX, 1965-1966, 126 i d. itd. Hauptmannu se odupro jedino Barada koji je napomenuo da su to »sve potpuno proizvoljne tvrdnje«. Po Baradi je kraj od Brseča do Rijeke osvojio car Henrik V. god. 1116., tj. »u vrijeme kada je mletački dužd krenuo na osvajanje Krka, Cresa i Lošinja«. (M. BARADA, *Hrvatski vlasteoski feudalizam*, Zagreb 1952, 15).

87 Vidi L. MARGETIĆ, Rijeka i područje istočno od Učke (»Meranija») u XI. i XII. stoljeću u: *Rijeka, Vinodol, Istra*, Rijeka 1990, 39-62.

- da je Hrvatska izgubila područje od Rijeke do Brseča u 1116. god. kada su Mleci i Njemačka napali hrvatske primorske krajeve.

XI.

U autentičnoj ispravi cara Otona III. od 24. lipnja 996.⁸⁸ god. potvrđuje se lažni privilegij što ga je navodno Karlo Veliki podijelio 803. god. akvilejskoj crkvi. Car Oton III. dodjeljuje akvilejskom patrijarhu šest biskupija: »Concordiensem (...) [A1] tinensem (...) illum qui apud Civitatem novam Histriae constitutus esse noscitur (...) Ruginensem (...) Petenensem (...) Tarsaticensem«. Međutim, u doba izdavanja toga Otonova privilegija nisu postojale još ni novigradska⁸⁹ ni pičanska ni rovinjska⁹⁰ ni »trsatska«⁹¹ biskupija. Leicht je uspio s dokazom da »...tinensis« nije, kako se to do njega mislilo, »Utinensis«, nego »Altinensis«. Prema tome, Oton III. odobrio je zapravo ovim svojim privilegijem program širenja utjecaja akvilejske crkve, a time i širenje vlasti zapadnog carstva dijelom na štetu patrijarha u Gradu, dakle zapravo na štetu Mletaka, a dijelom na štetu Hrvatske, koja je koncem X. stoljeća obuhvaćala područje Liburnije do Plominskog zaljeva. Iz raznih razloga taj program⁹² nije bio ostvaren koncem X. i početkom XI. stoljeća, već tek nakon više od jednog stoljeća.

XII.

Ivan Đakon u svezi s ekspedicijom mletačkog dužda Petra II. Orseola⁹³ god. 1000. prema Dalmaciji kaže da je mletačka mornarica pristala blizu Pule uz otok Sv. Andrije pa:

*illuc Bertaldus episcopus polensis eximius antistes cum clericorum et civium multitudine festinus advenit et utroque honore eundem ducem glorificavit*⁹⁴ (je tamo

88 MGH, Dipl. II, 626-627; KOS, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, Knjiga druga, Ljubljana 1906, 401-402.

89 Podrobnosti u L. MARGETIĆ, *n. dj.* (bilj. 46). 113-125 (L'»Insula Capritana« ed il suo vescovato).

90 *N. dj.* 131-133 (Il vescovato di Pedena).

91 *N. dj.* 126-130 (Il presunto vescovato di Cissa).

92 L. MARGETIĆ, Tarsatica, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, god. 4, 1983, 442, 451-453.

93 O tome podrobnije vidi u L. MARGETIĆ, *Historica et Adriatica*, cit., 217-254; ISTI, Pravni i povijesni aspekti pohoda mletačkog dužda Petra II Orseola u Dalmaciju u 1000. godini, *Zbornik Pravnog fakulteta sveučilišta Vladimir Bakarić u Rijeci*, br. 5, 1984, 145-155.

94 MONTICOLO, *n. dj.* (bilj. 67), 156.

Bertoldo, časni puljski biskup, odmah došao s mnoštvom svećenstva i građanstva i počastio ga s obim počastima). Koji je pravi smisao tih nejasnih kroničarevih riječi? Prema Benussiju⁹⁵ biskup je u Puli imao i crkvenu i svjetovnu vlast slično kao što i tršćanski i porečki biskupi. S time se složio i C. De Franceschi⁹⁶ protiv Mayera i kasnije De Vergottinija.⁹⁷ Čini nam se da ne bi trebalo biti ni najmanje sumnje da su Mayer i De Vergottini u pravu kada tvrde da je jedino tršćanski biskup bio svjetovnim gospodarom svoga grada. Začuđuje da De Vergottini⁹⁸ ipak tvrdi da je »biskup na čelu klera i cijelog naroda primio u Puli dužda Petra II. Orseola« i to zato što je bio »najznačajniji građanin«. Mayer⁹⁹ je bio mnogo oprezniji kada je ustvrdio da okolnost što je puljski biskup primio dužda »na čelu naroda« nije dovela do svjetovne vlasti biskupa.

Ipak, to još nije po našem mišljenju dovoljno. Naime, treba uzeti u obzir da se Ivan Dakon, kada je to njegovoj političkoj tendenciji odgovaralo, izražavao s udivljujućom jasnoćom. Npr. kada dužd s mornaricom dolazi do Osora, Osorani se »zaklinju da će ostati pod vlašću dužda«. Obratno, ako slijed događaja nije našem kroničaru po volji, onda se on svjesno vrlo nejasno izražava u želji da ne saopći neistinitu vijest, ali da ipak nekako nametne čitatelju pogrešan dojam. Tako npr. naš kroničar kaže da u Splitu nadbiskup, kler i građanstvo *ex voto iusiurandi fide eidem omnes placare satagerunt*.¹⁰⁰ Prijevod je takoreći nemoguć. Kao da kroničar sugerira ovakav prijevod: »nakon što je održana misa zahvalnica svi su nastojali da umilostive dužda zakletvom vjernosti«. Ali - zašto nije rečeno jasno: *iuraverunt fidelitatem*? Mislimo da ne bi smjelo biti sumnje: dužd je poveo pomorsku ekspediciju u bizantsku Dalmaciju radi davanja određene pomoći Bizantu, a bizantski car mu je za uzvrat odobrio obnašanje stvarne vlasti nad kvarnerskim otocima.¹⁰¹ Zato Osorani (a kasnije u Zadru i Krčani i Rabljani) posve jasno daju duždu izjavu vjernosti, što teoretski nije u suprotnosti s bizantskim vrhovništvom. Naprotiv u Splitu je dužd samo gost. Zato

95 B. BENUSSI, *Pola nelle sue istituzioni municipali sino al 1797*, Venezia 1923, 96.

96 C. De FRANCESCHI, bilješke uz prijevod rada E. MAYERA, Die dalmatisch-istrische Munizipalverfassung, *Atti Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, vol. XXII, 1907, 462.

97 G. De VERGOTTINI, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo*, I, Roma 1924, 52.

98 *N. dj.* 77.

99 E. MAYER, Die dalmatisch-istrische Munizipalverfassung in Mittelalter, *Zeitschrift der Saving-Stiftung für Rechtsgeschichte*, Germanistische Abteilung, XXIV, 1903, 295 (str. separata: 87).

100 MONTICOLO, *n. dj.* (bilj. 67), 158.

101 Vlast nad kvarnerskim otocima priznata je Mlecima i nakon pobjedonosnog završetka borbe Bazilija II. sa Samuilom. O tome vidi podrobnije u L. MARGETIĆ, *n. dj.* (bilj. 46), 250-251; ISTI, Vjerodostojnost vijesti Andrije Dandola o Dalmaciji u XI. stoljeću, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* knj. XIX, 1980, 122-123.

njega ne dočekuje svjetovna vlast, prior, nego samo nadbiskup koji nije ni gradski ni državni funkcionar pa zato i izjave građanstva o »vjernosti« duždu ne mogu imati i nemaju drugog značenja od puke kurtoazne dobrodošlice dobrom prijatelju koji je došao s jakom vojnom silom, od kojeg se očekuje velika pomoć, ali koji bi mogao biti neugodan upravo zbog vojne sile kojom raspolaže.

To isto, dakako, vrijedi i za Pulu - pa čak još i više, jer dužd ni ne ulazi u grad, nego se zadržava na otočiću pred gradom. K njemu dolazi puljski biskup s mnogim svećenicima i građanima i iskazuje počast opasnom i neugodnom »prijatelju«. Mletački bi kroničar dakako bio najzadovoljniji kad bi mogao reći da je Pula priznala vlast mletačkog dužda, ali, ne usudujući se reći laž pa zato nejasnim riječima (»utroque honore glorificavit«!?) sugerira čitatelju da je Pula priznala duždevu vlast, a Benussija i De Fransceschija navodi na tvrdnju da je biskup imao u Puli svjetovnu vlast.

XIII.

Neizravne, ali po našem mišljenju vrlo indikativne vijesti o vezama Liburnije s Istrom mogu se dobiti pažljivom analizom isprave iz 1012. god. kojom kralj Henrik II. daruje akvilejskoj patrijaršiji sve zemlje na području gradskih općina (civitates) Pazin i Pićan, kao i »livade, pašnjake i pravo na sječu šuma uz rijeku (Rašu) (...) kao i luku Plomin, tako da (...) ljudi koji tamo imaju brodove mogu slobodno ploviti i prevoziti robu u naše pokrajine kamogod hoće«.¹⁰²

Iz isprave se vidi da je šire područje centralne Istre oko Pazina i Pićna bilo početkom XI. stoljeća dobro nastanjeno. Stanovništvo se bavi ne samo poljoprivredom u užem smislu riječi (*campestra arva*) nego ima i maslinike (*oliveta*) i vinograde (*vineta*), ono se bavi svinjogojstvom i za napasanje svinja u šumama plaća posebna podavanja (*escatica, pabulatica*), nadalje ribolovom (*piscationes*) i lovom (*venationes*), ima stada sitne (*pecora*), krupne (*armenta*) i vučne (*iumenta*) stoke, a bavi se i pomorstvom te prevozi svoju robu i Italiju (*per nostras provintias*).

Očito je, dakako, da postoje i vrlo žive pomorsko-trgovačke veze s Liburnijom, tj. Hrvatskom, jer se liburnski otoci i kopno nalaze u neposrednom susjedstvu plominske luke pa je za proizvođače, trgovce i pomorce centralne i jugoistočne Istre bilo sigurno daleko jeftinije i prikladnije prevoziti svoju robu u susjedne hrvatske krajeve, nego u mnogo udaljeniju Italiju.

---

102 MGH. Dipl. II, 281, br. 241.

Ali to nije sve što se iz isprave može zaključiti. Naime, po nekima su njemački velikaši napučili Hrvatima Pazinštinu tek u XI. stoljeću zbog »skrajnje pustoši tih krajeva«. ¹⁰³ Isprava dokazuje da se ne može nikako govoriti o »skrajnjoj pustoši« centralne i jugoistočne Istre pa prema tome otpada teza da su Hrvati naselili ta područja tek u XI. stoljeću. Po Benussiju su ti krajevi naseljeni pučanstvom iz sjevernih, slovenskih predjela, ¹⁰⁴ ali lingvistička su istraživanja pokazala, da čitavo područje istočne i centralne Istre do Pazina i Žminja govorno pripada prastarom čakavskom dijalektu što znači da je to područje naseljeno prodorom Slavena preko Učke koncem VI. stoljeća.

---

103 To tvrdi npr. C. De FRANCESCHI u *Storia documentata della Contea di Pisino*, Venezia 1964, 12.

104 BENUSSI, *Nel Medio Evo*, n. dj. (bilj. 77).

Lujo Margetić: I RAPPORTI TRA LA LIBURNIA E L'ISTRIA NELL'ANTICHITA' È NELL'ALTO MEDIO EVO

Riassunto

L'autore elabora brevemente questi temi:

1. La differente posizione giuridica della Liburnia e dell'Istria nel principato: le terre dell'Istria, come parte d'Italia erano idonee al *dominium ux iure Quiritium*, la Liburnia no.
2. Il confine d'Italia: anche nel periodo del tardo impero era rimasto sull'Arsia.
3. La comune resistenza dei vescovi istriani e dalmati contro la condanna giustiniana dei c.d. Tre capitoli.
4. Secondo l'Anonimo Ravennate il confine tra l'Istria e la Liburnia si protendeva lungo il massiccio del Monte Maggiore.
5. Gli Slavi sono venuti in Istria attraversando il Monte Maggiore verso la fine del secolo VI conquistando gran parte dell'Istria. A Bisanzio era rimasto soltanto il territorio intorno a Pola e Capodistria. Più tardi i Bizantini avevano riportato il confine sul Monte Maggiore.
6. Il centro della Croazia filofranca, sotto il duca Borna era nella Lica e nel Canale di Morlacchia, dunque nel nord dell'ex Liburnia.
7. Il contratto tra Venezia e le città istriane »*contra generationes Sclavorum*« era un contratto aggressivo con il quale le città italiane, e in primo luogo gli Histrienses, promettevano a Venezia d'aiutarla nei suoi attacchi sulla sponda adriatica orientale.
8. La notizia di Giovanni Diacono che gli »Slavi ed i Dalmati« avevano attaccato l'Istria non può essere interpretata come lotta dei Croati contro Carlomanno (Šišić e N. Klaić), ma come un'azione dei Croati e delle navi delle città dalmate incitata dall'imperatore bizantino Basilio I quando dopo la morte di Ludovico II il potere franco aveva subito un indebolimento precipitoso.
9. Il confine dello stato croato verso l'Istria che si protendeva lungo il Monte Maggiore e abbracciava anche una parte della Ciceria.
10. La teoria di Hauptmann sul quando e come il confine croato era stato spostato dal Monte Maggiore al fiume Fiumara non è accettabile.
11. L'autentico documento di Ottone III del 996 è il riflesso del programma politico di espansione dell'Impero occidentale (cioè di quello franco orientale ossia tedesco) verso oriente.
12. Dalla notizia di Giovanni Diacono riguardante la spedizione di Pietro Orseolo (a. 1000) non risulta che Pola in questa occasione abbia riconosciuto il potere veneziano.
13. Dal documento dell'imperatore Enrico II (a. 1012) risulta che a quei tempi il territorio intorno a Pisino e Pedena era molto popolato e manteneva vivaci rapporti con la Liburnia, cioè con la Croazia.

Lujo Margetić: RELATIONS BETWEEN LIBURNIA AND ISTRIA IN THE ANTIQUE TIMES AND IN THE EARLY MIDDLE AGES

Summary

The author has briefly analyzed the following topics:

1 Difference in the legal status of Liburnia and Istria in the principate period: Istria as part of Italy was eligible for a genuine Roman property (*dominium ex iure Quiritium*) and Liburnia was not.

2 The Italian border had remained at Raša even at the time of the dominion.

3 Joint resistance of the Istrian and Dalmatian bishops at the time of the Emperor Justinian's condemnation, the so-called Three Chapters.

4 According to an anonymous from Ravenna, the border between Istria and Liburnia followed Učka mountain.

5 Slavs came to Istria across Učka mountain at the end of the 6th century and conquered a great part of Istria, leaving to Byzantium only the areas around the towns of Pula and Koper; however, Byzantium later managed to roll back the borderline to Učka mountain.

6 The center of an early pro-Franconian Croatia was in Lika and the Velebit mountain Littoral, ergo, in the northern part of ancient Liburnia.

7 The contract between Venice and the Istrian towns "*contra generationes Sclavorum*" was an offensive contract in which the Italic towns, in the first line the town of Histrienses, has promised Venice their help in the attacks on the eastern Adriatic coast.

8 The information by Ivan Đakon about "Slavs and Dalmatians attacking Istria" cannot be understood as the Croatian struggle against Karlman (F. Šišić, N. Klaić), but, instead, as an action taken by the Croats and the Adriatic towns' fleet, inspired by the Byzantine king Basil I, at the time of the rapidly diminishing power of the Franconian rule in Italy, following the death of Lodovicus II.

9 The border of the early Croatian state towards Istria followed Učka mountain encompassing part of Čičarija mountain.

10 Hauptmann's theory concerning the timing and modalities of the transposition of the Croatian border from Učka mountain to Rječina is unacceptable.

11 The authentic document by Oton III dated 996 A.D. is an expression of a political program of expansion of power of the Western (East-Franconian, i.e. German) Empire to the East.

12 From the information by Ivan Đakon on the expedition by Doge Pietro Orseolo (1000 A.D.) cannot be deduced that the town of Pula had recognized Venetian rule on that occasion.

13 From the document by the Emperor Henrik II (1012 A.D.) can be deduced that the area around Pazin and Pićan was well populated and had strong relations with Liburnia, i.e. Croatia, at that time.

